

Räntefria lån

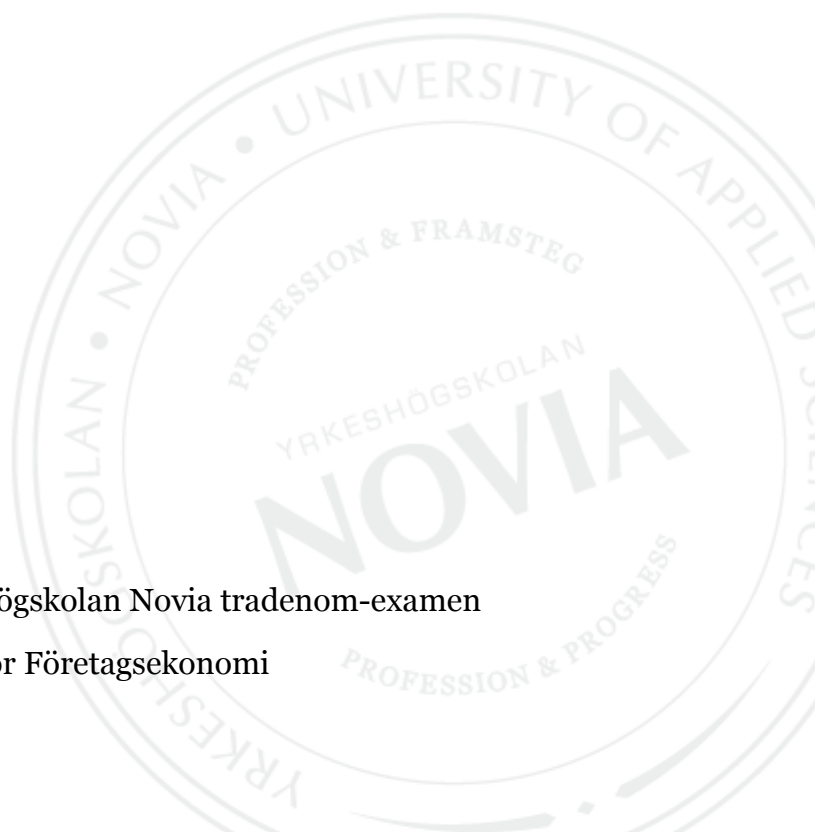
Ett mer rättvist bankväsen?

Niklas Ovaska

Examensarbete för Yrkeshögskolan Novia tradenom-examen

Utbildningsprogrammet för Företagsekonomi

Åbo 2012

EXAMENSARBETE

Författare: Niklas Ovaska

Utbildningsprogram och ort: Företagsekonomi, Åbo

Inriktningalternativ/Fördjupning: Redovisning

Handledare: Inger Fellman

Titel: Räntefria lån – ett mer rättvist bankväsen?

Datum 20.2.2012

Sidantal 28 + 4

Bilagor 2

Sammanfattning

Examensarbetet behandlar JAK Finlands räntefria spar- och lånesystem. Syftet är att undersöka hur JAK:s system fungerar och se om det i längden är det bästa sättet att låna pengar på? JAK Finland startade sin verksamhet i slutet av år 2010 och gav deras första lån i slutet av år 2011. Deras verksamhetsidé kommer från Danmark och Sverige där det finns motsvarande JAK föreningar. Arbetet tar även en kritisk syn på hur traditionella bankers kreditutlåning påverkar ekonomin, bland annat hur ränta påverkar priser, tillväxt och skulder. Enligt räntekritiker är ränta en bidragande faktor till inflation, arbetslöshet, höga priser och evig skuldsättning.

Examensarbetet grundar sig på en kvalitativ forskningsmetod och som tillämpning till den kvalitativa metoden valde jag att göra en fallstudie. Arbetet är uppbyggt på litteratur, intervju och lagstiftning och är av kritisk natur. Tanken med arbetet är att väcka tankar om hur kulturella traditioner och mäktiga aktörers handlingssätt är en fördel för vissa särintressen och till skada för andra.

Räntefria lån fungerar i praktiken som lån med ränta men kräver långsiktigt tänkande. Medlemmar betalar en låneavgift för räntefria lån. Låneavgiften skall täcka JAK:s administrativa kostnader likadant som räntan gör för banker. Det som skiljer dem åt är att ränta går också till ägare och insättare. JAK använder parlån vilket betyder att medlemmar sparar samtidigt som de återbetalar sina lån.

Språk: Svenska Nyckelord: räntefria lån, ränta, FR-bankväsen

BACHELOR'S THESIS
Author: Niklas Ovaska

Degree Programme: Business administration

Specialization: Accounting

Supervisor: Inger Fellman

Title: Interest free loans – a more fair banking?

Date 20.2.2012	Number of pages 28 + 4	Appendices 2

Summary

The thesis discusses JAK Finland's interest free save and loan system. The purpose is to examine how JAKs system works and if it, in the long run, is the best way to loan money. JAK Finland started their operation at the end of year 2010 and gave their first loan at the end of year 2011. Their business idea originates from Denmark and Sweden, where there are corresponding JAK associations. The thesis also takes a critical look at the traditional banking credit system and how it affects the economy; among other things how interest affect prices, economic growth and debts. According to critics interest is a contributory factor for inflation, unemployment, high prices and perpetual debt.

The thesis is based on a qualitative research method. As an application for the qualitative method I chose to do a case study. The text is based on literature, legislation and an interview. It could be said that the thesis is of a critical nature. The intention of the thesis is to provoke thoughts how cultural traditions and procedures of powerful players are beneficial for some and harmful for others.

Interest free loans work similarly to regular loans with interest, but require forward thinking. For interest free loans, members pay a loan fee instead of interest. The loan fee covers JAKs administrative costs, as interest does for regular banks; however, the interest also goes to the owners and depositors. JAK uses saving loans which means that members have to save during the time they pay back their loans.

Language:	Key words: Interest free loans, interest, FR- banking

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Problemformulering	1
1.2	Frågeställningar	2
1.3	Syfte	2
1.4	Avgränsning.....	2
1.5	Definitioner	3
2	Traditionell bankverksamhet.....	3
2.1	Fractional reserve banking	4
2.2	Utlåning enligt FR-principen	4
2.3	Bankrisker	8
3	JAK Finland	10
3.1	JAK:s historia	10
3.2	Hur JAK:s spar- och lånesystemet fungerar	11
3.3	Finansiering	13
3.4	Risker	14
3.5	Exempel på JAK lån.....	15
4	Räntesystem.....	15
4.1	Ränta och priser	16
4.2	Räntepumpen.....	16
4.3	Tillväxt	19
4.4	Ränta på ränta.....	19
4.5	Skulder	20
4.6	Inflation	21
5	Fallstudie och analys	22
5.1	Metodbeskrivning	22
5.2	Fallstudie.....	23
5.3	Resultat och slutsats av fallstudie	24
6	Slutsats.....	25
	Källförteckning	28

Regeringen har makten att reglera sin valuta och nationella krediter. Regeringen ska stå bakom sin valuta och krediter samt nationella banktillgodohavanden. Ingen enskild person ska behöva lida av att förlora pengar genom sänkt penningvärde eller bankkonkurser. En regering som har makten att skapa och ge ut valuta och krediter i form av pengar och som har rätten att dra in både valutan och krediter ur cirkulation genom beskattning eller på annat sätt behöver inte och ska inte låna kapital mot ränta som ett sätt att finansiera statligt arbete och offentlig verksamhet...

Regeringen ska skapa, ge ut och sätta i cirkulation all den valuta och krediter som behövs för att tillfredställa regeringens utgifter och konsumenternas köpkraft. Det är inte bara regeringens suveräna rätt att skapa och ge ut pengar det är även regeringens största kreativa möjlighet... Pengar slutar vara herre och blir istället mänsklighetens tjänare. Demokrati kommer att utvecklas och få övertaget över pengarnas makt.

Abraham Lincoln, 1865 (Hjort & Sandwall 2010, s. 68 – 69)

1 Inledning

Varför väljer regeringen att ta lån mot ränta när de själva har möjligheten att skapa pengar räntefritt. För att öka penningmängden i samhället skulle regeringen, helt enkelt, spendera mera, på t.ex. uppbyggnad av infrastruktur, sjukvård eller garantilön för varje medborgare. För att undvika inflation eller att pengar skulle bli värdelösa kunde regeringen använda skatter istället för ränta, som vi använder idag. Målet för skatter skulle då bli att försöka hålla prisstabilitet eftersom skatter inte längre skulle behövas för att driva regeringens verksamhet. Vi skulle slippa evig skuldsättning och minimera risken för finansiella och ekonomiska kriser. Samhället och staten kunde blomstra.

Abraham Lincoln drömde om detta för nästan 150 år sedan. Han insåg att lån inte skapas för människor utan för banker, för mera lån betyder större vinst för kreditinstitutionerna. För att kunna finansiera det amerikanska inbördeskriget stiftade Lincoln under sin tid som president en lag som tillät utgivningen av räntefria pengar, döpta till Greenbacks. Efter kriget skrev Lincoln ett brev med sin vision på hur samhället skulle försees med pengar. Citatet på föregående sida är taget ur en översättning av detta brev. Några månader efter brevets publicering blev Lincoln mördad, efter vilket en häftig debatt om Greenbacks drog igång. Finansiella etablissemang ansåg att Greenbacken störde deras möjlighet att tjäna pengar via ränta. Det hela slutade med genomträdandet av Federal Reserve Act år 1913. Lagen förbjöd de räntefria sedlarna och gav rätten att ge ut pengar till 12 privatägda centralbanker. (Hjort & Sandwall 2010, s. 67 - 69). Idag fungerar de flesta bankerna i världen enligt samma modell, så kallad fractional reserve banking (förkortat FRB).

1.1 Problemformulering

Banker fyller en viktig funktion i samhället, de förvarar hushållens samt små och medelstora företagens överloppskapital och möjliggör inlånat kapital att användas som finansiering till företag, människor och samfund. Men bankerna har kritiserats för att deras verksamhet inte alltid fungerar på ett uppskattat sätt. Bland annat har fractional reserve (FR) metoden kritiserats för att tillåta banker skapa pengar ”ur tomma intet” i samband med utlåning. För lånen kräver bankerna sedan ränta, vilket enligt kritiker orsakar inflation och ekonomiska kriser.

Idag finns det ett fåtal storbanker som dominerar på marknaden och arbetar med räntesystem vid utlåning och sparande. Så länge ränta har använts har det funnits räntekritiker som förespråkat ändring. De anser att räntan har negativa effekter på samhället och förespråkar därför alternativa räntefria system. För några år sen fick Finland ett alternativ till den traditionella bankverksamheten, andelslaget JAK Finland. JAK erbjuder sina medlemmar ett räntefritt spar- och lån system och förser sina medlemmar med lån utan att använda FR- metoden.

1.2 Frågeställningar

För att undersöka det som diskuteras i problemformuleringen utgår jag från följande frågor:

- vad är skillnaden mellan JAK och traditionella bankers kreditgivning?
- vad är problemet med räntesystemet och FR- metoden, som fått kritiker att förespråka ett alternativ?

1.3 Syfte

Syftet med arbetet är att undersöka hur JAK:s räntefria spar- och lånesystem fungerar och se om det i längden är det bästa sättet att låna pengar på. Målet med arbetet är att ge information om ett alternativ till traditionell spar- och lånesystem. För att undersöka skillnaden mellan räntefria lån och traditionella lån har jag gjort en fallstudie som jämför lånekostnaderna. För att få mera information om JAK:s system utförde jag en intervju med JAK:s ordförande. Det finns ingen skild redogörelse av intervjun, utan informationen har använts direkt i texten. För att bättre förstå varför ett alternativ förespråkas så skall arbetet även se på hur traditionella kreditsystemet påverkar ekonomin.

1.4 Avgränsning

Arbetet avgränsas till att kortfattat beskriva utlåning enligt FR- metoden och räntans inverkan på ekonomin och samhället. Centralbanken kommer inte nämnas närmare än dess roll i systemet.

1.5 Definitioner

Låneavgift: Låneavgiften betalas av medlemmar för lån och är till för att täcka JAK:s administrativa kostnader samt ge ett överskott om deras kapital behöver byggas upp.

Låneinsats: För varje JAK lån skall medlemmar bidra med en låneinsats vilket fungerar som en reserv under lånetiden. Låneinsatsen tas från besparingarna och motsvarar sex procent av lånet. Låneinsatsen överförs tillbaka till medlemmens konto tre månader efter att lånet har avslutats.

2 Traditionell bankverksamhet

I Finland är det centralbanken som svarar för landets kontantförsörjning och använder penningpolitik och styrränta för att hålla priser stabila. Centralbankens huvudmål är prisstabilitet dvs. en ekonomisk utveckling utan nämnvärd inflation eller deflation. (Finlands Bank 2012). Centralbanken kan genom att höja eller sänka räntan ändra priset för vanliga banker att låna av dem och ändra priset för allmänheten att låna av vanliga banker. När centralbanken sänker räntan blir det billigare för banker att låna, vilka i sin tur kan öka likviditeten och låna ut mera pengar till privat personer och företag (Eklund 1999, s. 230 – 231). Räntenivån har en direkt påverkan på kreditmarknaden (lån) eftersom låg ränta leder till mera lån och hög ränta till dyrare lån. Centralbanken har ensamrätt att ge ut kontanter i landet men det finns inget sagt om ensamrätt att ge ut pengar i elektronisk form. Utgivningen av elektroniska pengar sker genom lån med krav på ränta.

För traditionella banker utgör det egna kapitalet tillsammans med allmänhetens inlåning de viktigaste posterna i balansräkningen. Bankens balansräkning står i sin tur för merparten av kreditutlåningen samt reserver, som banken behöver för att upprätthålla sin egen likviditet (Hautala 2003, s. 130). Banker kan inte gränslöst ge ut lån eftersom de enligt lag måste uppehålla sin soliditet och ta hänsyn till kreditrisker (2007/121 kap 5 45 §). Om en företagskund går i konkurs och inte kan betala sin skuld så ska banken täcka kreditförlusterna med eget kapital. Banken måste också kunna betala allt det vad kunder vill lyfta från sina konton. Att ha koll på kassareserverna är alltså en viktig uppgift för banker. Regler och definitioner för reservfonden och avsättningsskyldighet finns i lagen om andelslag (2001/1488 kap 8).

Bankers eget kapital består av aktiekapital, fonder, placeringsandelskapital och riskkapital. Banker kan även stärka sitt egna kapital genom att ge ut konvertibla obligationer och skuldebrev (Hautala 2003, s. 130). Banken kan också öka mängden och omsättningen av pengar genom att skapa allt fler konton med multiplikatorprincipen. Detta görs genom en serie av lån och insättningar som ökar antalet konton vilket ökar bankens omsättning (Hjort & Sandwall 2010, s. 57; Eklund 1999, s. 230 – 231).

2.1 Fractional reserve banking

Idag är FR- metoden standard för banker som använder ränta. FRB innebär att bankens reserver inte behöver täcka 100 % av utlånat kapital. Banken behöver endast hålla en bråkdel (fraction) som reserv. Bankens egna kapital skall motsvara minst åtta procent av det sammanlagda utlåningsbara beloppet, detta kallas kapitaltäckningsgrad (Finansinspektionen 2007, s. 86).

Teoretiskt betyder det att banken kan sätta åtta procent av en summa i reserv och låna ut resterande 92 procent. Som ett resultat av reservkravssystemet kan en bank med en tillgång på en miljon euro i elektroniska pengar låna ut 12,5 miljoner euro (Hjort & Sandwall 2010, s. 150 – 151).

2.2 Utlåning enligt FR-principen

Största delen av dagens pengar skapas och kommer ut i cirkulation genom lån. Boken Modern Money Mechanics beskriver den grundläggande processen av penningsskapande i ett FR-system (Gonczy 1994, s. 2).

Vad händer med pengar som sätts in i en FR-bank? Låt säga att tio tusen euro i sedlar sätts in på ett bankkonto. För att visa hur pengarna strömmar genom banken används en t-konto uppställning av balansräkningen. Som underlag för detta exempel har Hjorts räkningar i boken Banker Pengar (2011, s. 60 – 61) och Modern Money Mechanics använts.

De insatta tio tusen euro blir bankens tillgång och en skuld banken har betalningsansvar för, eftersom kunden när som helst kan välja att lyfta pengarna ur kontot. Insättningen blir direkt en del av bankens reserv.

Tillgång	Skuld
10000	10000

Tabell 1 Efter första insättning.

Banken har nu kontroll över pengarna och håller kvar tio procent (tusen euro) som reserv och lånar ut 9000 euro. På skuldsidan finns fortfarande 10 000 euro.

	Tillgång	Skuld
Reserv	1000	10000
Lån	9000	

Tabell 2 Tio procent hålls som reserv och nio tusen lånas ut. Från bankens perspektiv betraktas lån som en tillgång.

På tillgångssidan finns 1000 euro i reserv och ett nytt lånebelopp på 9000 euro. T-kontot är ännu balanserat, som de alltid skall vara. Här blir det lite komplicerat. 9000 euro lånas ut till en tredje person som använder pengarna för att betala det lånet tagits för. Personen som får pengarna i slutändan sätter in dem på sitt bankkonto, vilket kan vara samma bank eller en helt annan bank, hursomhelst blir det en ny insättning. Banken får en ny tillgång på 9000 euro till deras reserv och motsvarande summa som skuld.

	Tillgång	Skuld
Reserv	1000	10000
Lån	9000	
Reserv	9000	9000
Totalt	19 000	19 000

Tabell 3 Efter andra insättningen har båda sidorna av t-kontot totalt 19 000 euro.

Det skulle vara logiskt att tro att den nya 9000 euro bokstavligen kommit från de ursprungliga 10 000 euro men det är inte fallet. 9000 euro har skapats "ur tomma intet" på den existerande 10 000 euro. Detta är hur penningmängden expanderar via utlåning.

"Of course, they do not really pay out loans from the money they receive as deposits. If they did this, no additional money would be created. What they do when they make loans is to accept promissory notes in exchange for credits to the borrowers' transaction accounts."

Loans (assets) and deposits (liabilities) both rise by \$9,000. Reserves are unchanged by the loan transactions. But the deposit credits constitute new additions to the total deposits of the banking system.” (Gonczy 1994, s. 6)

Banken betalar inte lån med insatt kapital, om de gjorde det skulle inte mer pengar skapas. Vad banken gör är att ta emot skuldebrev i utbyte för pengar på lånetagarens transaktionskonto. Skuldebrevet är lånetagarens löfte att betala. Bankens reserv hålls på detta sätt oförändrat av lånetransaktionen, men låneinsättningen utgör en ny ökning av den totala insättningen hos banken. Med andra ord kan pengarna skapas från ingenting för att det finns en efterfrågan på ett lån och för att det finns en tio procents reservsumma.

Processen kan fortsätta för att skapa ytterligare mera pengar. 900 euro av de ny insatta 9000 euro hålls krav som reserv och 8100 euro lånas ut. Sedan sätts 8100 euro in och banken har fått en total summa på 27 1000 euro.

	Tillgång	Skuld		Tillgång	Skuld
Reserv	1000	10000	Reserv	1000	10000
Lån	9000		Lån	9000	
Reserv	900	9000	Reserv	900	9000
Lån	8100		Lån	8100	
			Reserv	810	8100
			Lån	7290	
Totalt	19 000	19 000	Totalt	27 100	27 100

Tabell 4 I t-kontona kan vi se hur penningmängden ökar.

Av 8100 euro hålls 810 euro som reserv och ett lån på 7290 euro kan ges ut. Ursprungliga summan på 10 000 euro har då blivit 34 390 euro.

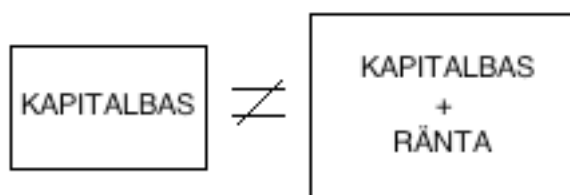
	Tillgång	Skuld
Reserv	1000	10000
Lån	9000	
Reserv	900	9000
Lån	8100	
Reserv	810	8100
Lån	7290	
Reserv	729	7290
Lån	6561	
Totalt	34 390	34 390

Tabell 5 Märk att summan blir mindre varje gång och kommer så småningom att ebba ut.

När processen är fullgjord kommer pengarna i reskontran ha multiplicerats med en faktor ett dividerat med reservkravsprocenten. Med ett reservkrav på tio procent kommer insättningen att multipliceras gånger tio. $1/\text{reservkrav} = 1/10 \% = 1/0,1 = 10$. Den ursprungliga insättningen 10 000 euro kommer att multipliceras till nästan 100 000 euro när processen är färdig (Gonczy 1994, s. 13).

Pengar skapas som en skuld, som ett banklån. Lånen baserar sig på bankens reserver och reserverna bestäms och dateras efter insättningar. Vilken som helst insättning kan multiplicera sitt eget värde mångfaldigt vilket i sin tur försämrar penningvärdet och höjer priser. Värdet på dessa nya pengar kommer från pengarna som redan existerar i omlopp. Den nya penningmängden ”stjäl” värde av det existerande penningvärdet. När penningmängden och priser möter en jämvikt så sjunker pengarnas värde, detta kallas i allmänhet för inflation.

Det finns en sak som ännu inte behandlats – nämligen ränta. Varje gång staten eller en person lånar pengar av banken så måste de nästan alltid betalas tillbaka med ränta. Men om alla pengar lånas ut av centralbanken och expanderas av vanliga banker genom lån, så är det endast vad som kan kallas kapitalbasen som skapats till penningmängden. Varifrån skall kapitalet för att täcka räntan komma?

Tabell 6 Det som ska betalas tillbaka till banken kommer alltid att vara större än kapitalbasen.

Skulden till banken kommer alltid att vara större än mängden pengar i cirkulation. Den enda platsen lånetagare kan gå för att skaffa pengar till ränta är från den allmänna ekonomins totala penningresurs, genom lön eller inkomster från affärsverksamheter (Hjort 2011, s. 32). Men nästan allt av den totala penningmängden har skapats på exakt samma sätt – som en bank kredit som måste betalas tillbaka med mera än vad som skapats.

Detta är viktigt att förstå. *”Tänk efter, det är bankerna som ger ut alla legala pengar och som ska ha tillbaka dem med ränta. Det betyder att om alla i samhället betalade tillbaka sina lån så skulle det inte finnas några pengar kvar ute i cirkulation. Men alla skulle ändå vara skyldiga bankerna ränta!”* (Hjort & Sandwall 2010, s. 74).

För att skulden i princip är obetalbar så finns det ett ständigt krav på ekonomisk tillväxt och fortgående inflation (Hjort & Sandwall 2010, s. 74). Inflation är när det sker prisökning och försämring av penningvärde (Hjort 2011, s. 33). Inflationen är konstant i systemet för nya pengar behövs alltid för att täcka ett evigt underskott som kommer från kravet på ränta. Vad det också betyder är att konkurs och tvångsförsäljning blir oundvikliga eftersom det inte finns tillräckligt med pengar för att täcka allas utgifter.

2.3 Bankrisker

Banker anser inte att utlåning enligt FR-metoden i sig är ett problem, men med den kommer ändå risker, bl.a. likviditetsrisk. För övrigt talar man om ett antal olika risker som bankväsen kan råka ut för. Dessa är bland annat kreditrisk, valutarisk, ränterisk, likviditetsrisk och operativa risker. I Finland är det finansinspektionen som övervakar att banker följer lagar och kan utföra stresstester för att bedöma hur väl banker klarar av plötsliga kreditförluster samt andra risker.

Det är viktigt för banker att hålla uppe sin likviditet, eftersom insättare kan när som helst välja att lyfta pengar från sina konton, om inte pengarna har bundits till ett eller flera år. Om pengarna som ges ut från banken är större än de som kommer in så kan det skapa ebb i kassan trots att banker har stora tillgångar. Vanliga banker har centralbanken eller andra banker som likviditetsutjämnare. (Svensson 2009, s. 85).

Likviditetsrisken kommer bland annat från det lilla reservkravet och det skapar ett oroväckande fenomen. Nämligen om flera kunder valde att tömma sina konton skulle banken riskera att gå under. På engelska använder man termen ”bank run” när en stor grupp människor tappat förtroende för sin bank och väljer att ta ut sina insättningar. Ifall en bank blir insolvent skall kundernas pengar ersättas av insättningsgarantifonden. Maximibeloppet för ersättning höjdes år 2010 till 100 000 euro (Finansinspektionen 2011, s. 42). I lagen om kreditinstitut (2007/121 kap 7) finns bestämmelser för insättningsgaranti.

Kreditrisk är då utlånat kapital inte betalas tillbaka. Det är främst krediter som utgör grunden för kreditrisk, men kreditrisker kan även bildas av andra fordringar, t.ex. masskuldebrevslån, kortfristiga fodringsbevis och garantier (Finansinspektionen 2004, s. 10). Det kan vara ett företag som går i konkurs eller en privat person som inte kan betala tillbaka sitt lån. Om banken har lånat mot säkerhet, till exempel pantbrev, så kan det räcka för att täcka vad som återstår av lånet. Krediter ska i regel inte beviljas om kunden saknar förutsättning att återbetala krediten på annat sätt än genom realisering av säkerheten. Varje bankverksamhet skall ha en kreditriskstrategi som hela personalen känner till. Det skall även fastställas kriterier enligt vilka kunden, kreditens användningssyfte, återbetalningen av krediten och säkerheterna bedöms vid kreditprövning och kreditbeslut. (Finansinspektionen 2004, s. 11 - 14).

Valutarisk är när värdet på valutan man placerat i faller. Det kan uppstå när betalning ska ske i annan valuta än vilken köparen eller säljaren har. Valutarisken kan växa när banker utsätts för kreditåstramning för då ger de mer sannolikt lån genom att förmedla krediter i utländsk valuta. (Bergendahl, m.fl. 1989, s. 20).

Med ränterisk avses den osäkerhet i verksamheten som uppstår till följd av ränteförändringar. Det kan vara att räntan som kommer in inte är tillräckligt stor för att täcka administrationskostnaderna och ägarnas avkastningskrav. Osäkerheten är stor eftersom man inte vet vad marknadsränteläget kommer att vara på förhand. (Svensson 2009, s. 85). Ränterisken kan delas upp i ränterisk i handelslagret och ränterisk i finansieringsverksamheten. Handelslager är den samlande beteckningen för positioner i finansiella instrument eller råvaror som innehas för handel. Enligt finansinspektionen ska instituten kunna mäta ränterisken för den finansiella verksamheten och ränterisken i handelslagret, samt effekten av ränteförändringar i sin verksamhet. (Finansinspektionen 2008, s. 12, 20, 29).

Med operativ risk menas förluster av misslyckade processer, mänskliga fel, felaktiga system eller externa faktorer. Definitionen inkluderar även lagliga risker. Förluster som uppstår via operativa risker kan inte alltid mätas. Förlusterna kan vara indirekta utslag genom försämrat rykte eller minskad respekt. (Finansinspektionen 2004 b, s. 9).

3 JAK Finland

JAK är en finansiell kooperation som ägs och styrs av sina medlemmar. Med finansiell kooperation menas att medlemmarna tillsammans väljer att utöva spar- och låneverksamhet. Till skillnad från kreditinstitut skapar utlåningen inte mera pengar. Det är skäl att betona att JAK inte är en bank utan ett fondbolag (JAK Finland 2012). JAK använder ett system som tillåter dem vara så gott som räntefria. Det är räntefritt i den bemärkelsen att medlemmar inte tar ränta av varandra. JAK förvarar pengar i en traditionell bank vilket genererar ränta. Helt räntefri går det inte att vara för tillfället. JAK försöker hålla summan av besparingar och utlånat kapital så nära varandra som möjligt. Räntan kommer att användas för möten och evenemang för medlemmar. JAK:s tillgångar skyddas, som en vanlig bankkunds pengar, av insättningsgarantin. (Antti Ahonen 27.2.2012).

JAK:s verksamhet skiljer sig från vanliga banker i och med att sparat kapital och lån inte genererar ränta och de har inte vinst som ett mål. Men att låna i JAK är ändå inte gratis, för då skulle det inte gå runt. Istället för ränta kräver JAK en låneavgift. Skillnaden mellan ränta och lånekostnaden är, enligt JAK, att ränta är en inkomst utan arbete medan låneavgiften endast betalar för administrationskostnaderna. (Antti Ahonen 27.2.2012).

Medlemmarna sparar tillsammans pengar för sämre tider eller för vardagliga köp. Lånen utgör storleken av en konsumtionskredit, t.ex. för en ny bil eller tvättmaskin. JAK Finlands ordförande förklarar JAK som en etisk, samhällelig småskalig spar- och låneverksamhet för varje människas dagliga behov (Kettunen 2011).

3.1 JAK:s historia

JAK verksamheten började i Danmark under 1930-talets depression. Den skapades från tron att ränta var en grundorsak till ekonomisk instabilitet med konsekvenser som inflation och hög arbetslöshet. Namnet kommer från Jord, Arbejde (arbete) och Kapital som enligt den klassiska nationalekonomin är grunden för välstånd (Svensson 2009, s. 7).

År 1934 började experimentet med det räntefria spar- och lånesystemet. Medlemmarnas insättningar samlades till en ”sarpott” från vilken de turades om att ta räntefria lån. Ett nytt spar- och lånesystem utvecklades i mitten av 1940-talet som tillät medlemmar att spara räntefritt och sedan låna mångfaldigt med stöd av deras besparingar.

Det spreds till Sverige av en grupp som sympatiserade med tanken bakom JAK:s verksamhet. De startade en egen non-profit organisation, JAK medlemsbank, med samma syfte. De ville avslöja räntans konsekvenser på skulder och dess effekter på ekonomin. JAK medlemsbank i Sverige har använt spar- och lånesystemet i över 45 år och har idag över 36 000 medlemmar.

JAK Finland grundades år 2010 och använder samma modell som sin svenska motsvarighet. Det finns också JAK föreningar i bland annat Tyskland, Italien och England. Föreningarna fungerar självständigt men delar system och namn. JAK är emot affärsidén att tjäna pengar på pengar. Den som har pengar och därför kan spara ska inte belönas av den som inte har pengar och måste låna. (Antti Ahonen 27.2.2012).

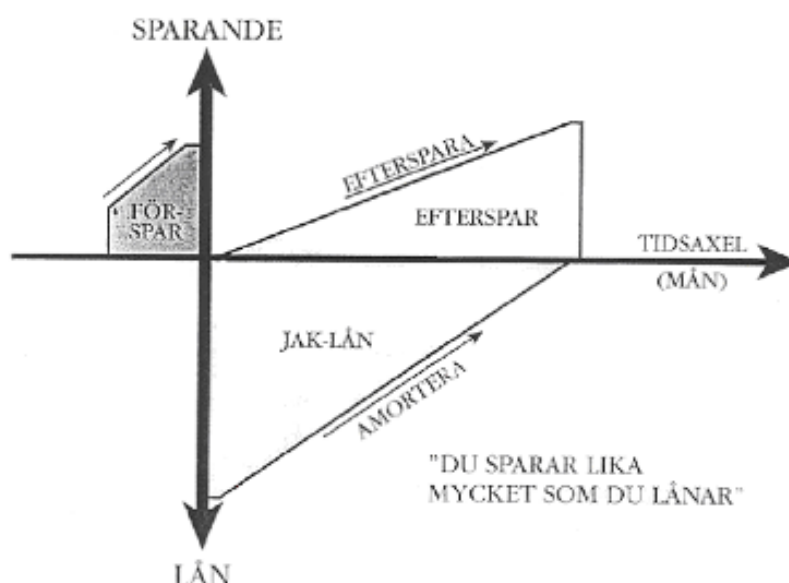
3.2 Hur JAK:s spar- och lånesystemet fungerar

JAK använder ett spar- och lånesystem som inte ger ränta på sparad kapital eller kräver räntearvode på lån. En instinktiv fråga som människor har när de hör detta är; varför skulle någon vilja spara utan att få ränta? Tanken bakom JAK är att människor som sparar gör så för att de vill låna. Om man får låna räntefritt så skall man även kunna spara räntefritt. Andra fördelar för medlemmar att låna räntefritt är:

- återbetalningskostnaden påverkas inte av ekonomiska fluktuationer. Lånekostnader bestäms i förväg och är lika genom hela betalningstiden.
- verksamheten erbjuder ett enkelt sätt för människor att påverka loppet av ekonomin. JAK fungerar i nära samband med realekonomin och stöder inte framväxten av inflation, spekulation och finansiella ”bubblor”. (Antti Ahonen 27.2.2012).

JAK använder ett sparsystem som ger för varje sparad euro per månad en sparpoäng. Sparar man tio euro i tio månader får man 100 sparpoäng. Sparpoängen är produkten av belopp och tid. Det är mot sparpoängen som medlemmar får lån. Att låna en euro för en månad ”kostar” en sparpoäng. En nyckel för att förstå JAK:s system är att varje lånetagare måste uppnå en balans mellan deras besparingar och lån. Varje medlem måste ha ett konto hos en finsk bank och ha sparad hos JAK i minst sex månader innan ett lån, detta kallas

förspar. När ett lån tas börjar ett bundet sparande, efterspar, som står i förhållande till lånet samt försparet. En medlem måste för varje lån spara en lika stor summa.

Figur 1 Exempel på JAK lån med förspar (Svensson 2009, s. 79).

Lånets storlek och lånetid bestäms genom att räkna hur mycket negativa sparpoäng ett lån ger. Ju mera som sparats innan ett lån desto mindre sparande måste göras i efterskott, alltså efter ett lån tagits. Medlemmarna har inte tillgång till eftersparandet under tiden lånet är obetalt. När lånet har återbetalats så överförs eftersparet till medlemmens konto och blir tillgängligt att ta ut. Om eftersparet inte tas ut så börjar de direkt samla sparpoäng med sparfaktorn en poäng per månad. Försparet är fritt att ta ut om medlemmen så vill. (Antti Ahonen 27.2.2012).

När sparpoäng har samlats så förblir de kvar oavsett om kontot töms. Enda sättet sparpoäng förbrukas är när ett lån tas. Om en medlem har samlat mera sparpoäng än hen själv behöver så kan poängen skänkas till någon annan, t.ex. en familjemedlem eller en vän. (JAK Finland 2012).

Om ett lån ges beror på medlemmens möjlighet till återbetalning samt sparande och JAK:s likvida tillgångar. För alla lån krävs en realistisk inkomst och kostnadsräkning som botten för betalningsplanen. Låneavgiften plus eftersparet samlas till ett "gemensamt" konto som blir kapital för andra medlemmar att låna. Låneavgiften bestäms enligt en kostnadstabell (se nedan), den minskar alltefter att lånesumman minskar. (JAK Finland 2012).

Lånesumma €	Låneavgift €	Lånesumma €	Låneavgift €
500.00	1.04	10500.00	21.88
1000.00	2.00	11000.00	22.00
1500.00	3.13	11500.00	23.96
2000.00	4.00	12000.00	25.00
2500.00	5.21	12500.00	26.04
3000.00	6.00	13000.00	27.00
3500.00	7.29	13500.00	28.13
4000.00	8.00	14000.00	29.00
4500.00	9.38	14500.00	30.21
5000.00	10.00	15000.00	31.00
5500.00	11.46	15500.00	32.29
6000.00	12.00	16000.00	33.00
6500.00	13.54	16500.00	34.38
7000.00	14.00	17000.00	35.00
7500.00	15.63	17500.00	36.46
8000.00	16.00	18000.00	37.00
8500.00	17.71	18500.00	38.54
9000.00	18.00	19000.00	39.00
9500.00	19.79	19500.00	40.63
10000.00	20.00	20000.00	41.00

Tabell 7 Lånetabell: Storleken över låneavgifterna enligt lånesumman.

När ett lån tas måste medlemmen förse JAK med en låneinsats som motsvarar sex procent av lånet. Pengarna från låneinsatsen utgör JAK:s reserv och möter lagens reservkrav (lag om andelslag 2001/1488 kap 8). Om JAK utsätts för kreditförluster användes låneinsatsen för att täcka förlusterna, alltså fungerar den som JAK:s ”likviditetsutjämnare”. Medlemmen får låneinsatsen tillbaka när lånet är återbetalt, men tills det tar medlemmen en risk att mista den. Låneinsatsen tillåter JAK att ge lån utan att behöva höja lånekostnaderna. (Antti Ahonen 27.2.2012).

Tak för JAK-lån formas efter (1) förtjänade sparpoäng och (2) möjlig storlek på återbetalning över bunden lånetid. Gräns för osäkrade lån är 4000 euro. För större lån måste medlemmen ha en fysisk person som garant, kontantgaranti eller egendomsgaranti. Alltså för att få ett lån hos JAK krävs ett sex månaders förspar som genererar sparpoäng, möjlighet till återbetalning och efterspar samt en låneinsats på sex procent av lånesumman.

3.3 Finansiering

En annan vanlig fråga efter att ha hört om JAK:s räntefria system är, ”hur får de pengar?” eller ”hur kan de täcka sina kostnader?”. För traditionella banker utgör ränta ändå den

största inkomstkälla. JAK har ingen egen lokal utan de sköter sin verksamhet genom frivilligt arbete och använder caféer, bibliotek och andra allmänna platser för att utföra rådgivning och ha möten och kan således hålla utgifter relativt låga. För mera krävande arbete har JAK hyrd lönearbetare. (Antti Ahonen 27.2.2012). JAK är en icke-vinst driven organisation så den vinst de gör tillhör medlemmarna men delas inte ut, istället går den till JAK:s reserv och till att minska på medlems kostnader. JAK har tre inkomstkällor för att täcka administrations kostnader.

Pengarna som JAK förvarar i banken genererar ränta. JAK försöker undvika att sparpotten ackumulerar ränta således håller de största möjliga lån ute. Med andra ord, genom att hålla sparriserven och beloppet på utlånat kapital nära varandra. Ränteinkomsterna kommer att användas för framtida möten eller evenemang för medlemmarna. Andra inkomstkällan är en årlig medlemsavgift på 30 euro.

Tredje inkomsten kommer från låneavgifterna. Varje lån har en bestämd kostnadsavgift som följer lånetabellen. Om man jämför låneavgiftsraten med traditionell låneränta så ligger den på 2,5 %. Det är mycket mindre än personliga lån, men medlemmar tjänar ju heller ingen ränta på insatt kapital.

3.4 Risker

JAK Finland är ännu en så ung förening att jag valt att se på svenska JAK:s risker. JAK Finland använder samma system som svenska JAK medlemsbank eftersom den visat sig vara framgångsrik. JAK medlemsbank lider av lite förluster från icke betalda lån, förlusterna är väldigt små (ungefär 1 %). Låg förlust betyder att medlemskostnaderna hålls låga.

Ränterisk finns inte eftersom inga räntor betalas till dem som sparar. Likviditetsrisken är däremot större för JAK än för traditionella banker, eftersom de inte har centralbanken som likviditetsutjämnare. Likviditetsbrist kan uppstå om många av JAK:s medlemmar väljer att ta ut insatt kapital samtidigt. Det skulle bilda kö och pengarna skulle först kunna betalas alltefter amorteringar och eftersparande kommer in. (Svensson 2009, s. 85).

3.5 Exempel på JAK lån

En medlem har 1200 euro i JAK:s sparpott. Med sparpoängen får medlemmen efter sex månader låna 9 000 euro, varav en låneinsats på 540 euro sätts i reservfonden. Lånet återbetalas på 45 månader.

Lånetagaren betalar 234,75 euro (plus låneavgifter) för lånet per månad och sparar 195 euro (efterspar) per månad. Lånet är återbetalt på under fyra år. Medlemmen kan efter att lånet är återbetalt lyfta ett efterspar på 9000 euro, inkluderar även låneinsatsen på 540 euro. När lånet är betalat är sparpoängen nollade men växer snabbt tillbaka med de ny sparade 9 000 euro.

4 Räntesystem

Detta kapitel undersöker problemet med räntesystemet. Här presenteras motiven för att ta ränta och konsekvenser av dess användning. För att belysa räntans direkta och indirekta effekt på samhället diskuteras, bland annat hur ränta påverkar priser, inkomstklyftan, tillväxt, inflation och skulder. Förklaringarna kan vara något enkla eftersom det är stora områden som såklart påverkas av flera andra faktorer än bara penningssystemet.

Idag förefaller det sig helt naturligt att vi har ett räntesystem, men vad är egentligen räntans syfte? Räntans uppgift är att styra penningresurser dit den bäst behövs. Ekonomer talar om allokering av resurser. Tanken är att eftersom pengar kostar att låna kommer lånetagaren automatiskt använda pengarna på mest lönsamma sätt. Ränta kan ses som ett verktyg för att föra pengar tillbaka i cirkulation. När ordet ränta används så är det låneränta som jag syftar på. De vanligaste motiven för att begära låneränta är följande:

- Den som lånar pengar måste kompenseras för utebliven konsumtion. Alltså fungerar räntan som en ersättning för att utlånan missar möjligheten att spendera pengarna som lånas ut till någon annan. (Hjort & Sandwall 2010, s. 76).
- Ränta är en ersättning för att lånegivaren tar en risk. Pengarna som utlånas förväntas komma tillbaka i framtiden men det finns en risk att de inte gör det. Lånegivaren tar en risk genom att han tvingas vänta och begär ränta som en försäkring. (Hjort & Sandwall 2010, s. 76).

- Ränta utgör bankers huvudsakliga inkomstkälla. Enligt lag ska affärsbanker som är aktiebolag gå med vinst (aktiebolagslag 2006/624 kap 1 5§). Det kommer främst från räntan på lån. (Hjort & Sandwall 2010, s. 77).
- Ränta kompenserar för inflation, alltså minskningen av penningvärdet (Hjort & Sandwall 2010, s. 76 - 77). Kom då ihåg att FR- metoden och kravet på ränta också skapar inflation.

4.1 Ränta och priser

Användningen av ränta har större inverkan på samhället än vad folk vanligtvis vill tro. Räntekritiker som Göran Hjort och Margrit Kennedy anser att ränta gör att alla varor och tjänster blir dyrare än vad de egentligen borde vara. Priset på varor är alltid större än vad kostnaden för att tillverka dem är eftersom företag strävar efter vinst. Men i priset räknas även in räntekostnaden företag måste betala för lån. Den inräknade räntan kommer t.ex. från nya företag som tagit lån för maskiner, från butiker som tagit lån för byggnadslokaler eller räntan som skall betala avkastningen till investerare (Hjort & Sandwall 2010, s. 75).

Om man följer kostnaderna för en vara, kan man se att de flera gånger i produktionsledet har bakats in ränta i priset. Hjort och Sandwall menar att ränteandelen ligger runt 10 – 30 % av det vi betalar som kunder. Enligt Kennedy kan ränteandelen vara så hög som 50 procent av priset på våra dagliga varor och tjänster. Hon hävdar att om vi kunde byta ut ränta mot en annan cirkulationsmekanism kunde människor bli dubbelt så rika eller endast behöva arbeta hälften så mycket som de gör idag för att behålla samma levnadsstandard. (Kennedy 1993, s. 27; Hjort & Sandwall 2010, s. 75).

4.2 Räntepumpen

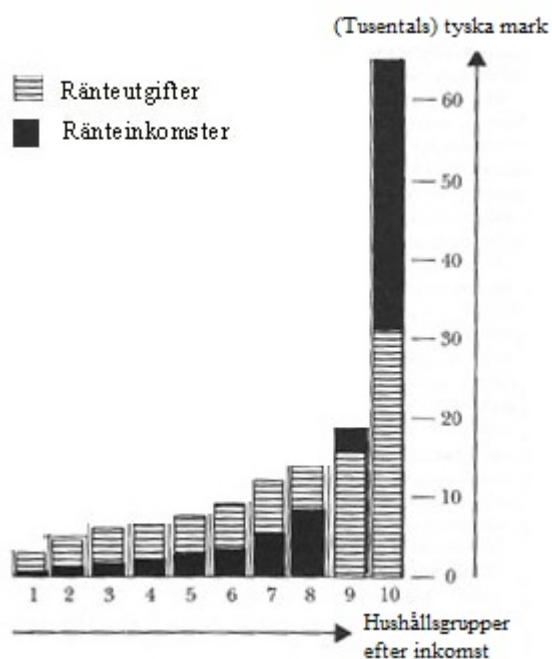
Om alla betalar ränta när vi tar lån och alla får ränta när vi sparar, så tjänar alla lika mycket på räntesystemet? Det stämmer inte enligt räntekritiker, de menar att det finns en stor skillnad mellan dem som vinner på systemet och dem som betalar för det (Kennedy 1993, s. 27). Termen räntepump används för att förklara vad som kan orsakar skillnaden. För att demonstrera teorin med räntepumpen använder jag ett exempel av Hjort och Sandwall (2010, s.77). Exemplet baseras på tre skilda grupper av individer:

Alma är en lågavlönad ensamstående mamma med två barn, som lever på halvtidslön och bidrag från staten. Hon har inga ränteinkomster men betalar ränta som är inbakad i priset på varor och tjänster. (Hjort & Sandwall 2010, s. 77).

Bertil och Cecilia lyfter båda medelhöga löner och använder pengarna för konsumtion och för avbetalningar på huslån. De pengar som blir över sätter de in på bankkonton där de får ränta. Båda betalar således dolda och direkta räntor men får samtidigt ränta på pengarna insatta i banken. Totalt betalar de dock mer i ränta än vad de får. (Hjort & Sandwall 2010, s. 77).

Douglas har en mycket hög lön och får även arvoden och bonus från företaget där han jobbar. Han kostar på sig en luxuös konsumtion och spekulerar i valutor och aktier. Han har ett stort bankkonto där han lyfter rejäl ränta. Han betalar dolda räntor på varor och tjänster men får totalt mer i ränta än vad han ger ut genom sin konsumtion. (Hjort & Sandwall 2010, s. 77).

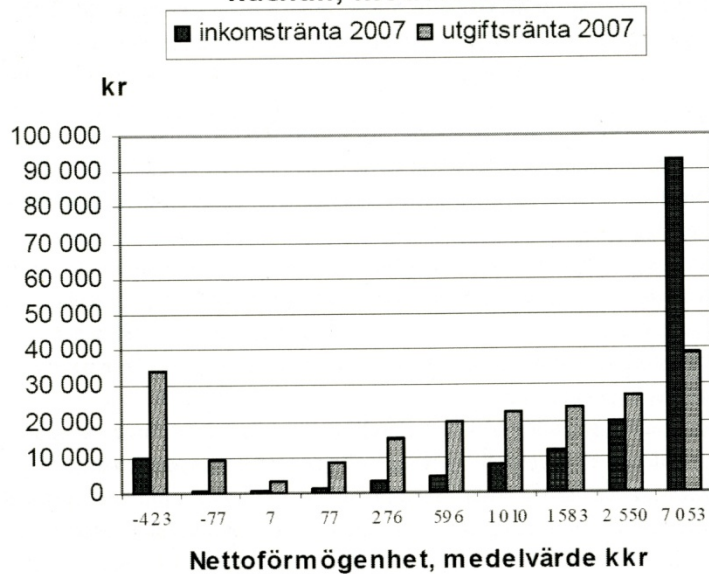
Banken har lånat ut Douglas kapital till företaget som tillhandhåller de varor och tjänster som de fyra personerna konsumerar. Douglas har via banken bidragit till att finansiera produktionen. Banken begär ränta på lånen vilket ska täcka räntan till Douglas. Alla fyra betalar via sin konsumtion ränta som Douglas får på sitt kapital. För hans del betyder det en rundgång eftersom han betalar till sig själv. De övriga förser honom direkt med räntepengar. Räntepumpen är flödet av ränta från konsumenter till kapitalägare. (Hjort & Sandwall 2010, s. 77).

Tabell 8 Jämförelse mellan hushållens ränteutgifter och ränteintäkter år 1982 (Kennedy 1993, s. 29).

I tabellen ovanför ser vi Kennedys jämförelse mellan ränteutgifterna och ränteinkomsterna i tio numerärt lika stora grupper i dåvarande Västtyskland. Den visar att åttio procent betalar mer än vad de erhåller i ränta. (Kennedy 1993, s. 27 – 28).

In-och utlåningsräntor 2007 för samtliga hushåll, medelvärde

Tabell 9 Hjort och Sandwalls jämförelse mellan hushåll i Sverige 2007 (2010, s.78).

Hjort och Sandwalls diagram över hushållen i Sverige år 2007 visar att endast en tiondel av grupperna har större ränteinkomster än ränteutgifter. Likadant som i Kennedys diagram ser vi att de som vinner på räntesystemet har betydligt större ränteinkomster än de andra.

4.3 Tillväxt

Som tidigare sades skapar Centralbanken och de traditionella bankerna endast kapitalbasen till penningmängden utan att skapa kapitalet till ränta. Så det finns inte tillräckligt med kapital för att alla ska kunna betala både lån och ränta. Ränta kräver en fortgående ekonomisk tillväxt eftersom räntan kräver en absolut ökning av penningmängden som omsätts i samhället (Kennedy 1993, s. 18 – 20).

Pengar kommer ut i samhället genom lån från bankerna. Alla pengar är behäftade med krav på ränta och räntan skall betalas med ökad produktion av varor och tjänster. Produktionen måste öka för att vi ska kunna få fram det mervärde som ger pengar till räntan. Kravet på ränta leder till en produktion som är högre än vad som kan motiveras av egentliga behov. (Hjort & Sandwall 2010, s. 78 – 79, 96).

Ekonomisk tillväxt har både bra och dåliga sidor. Det positiva är att materiella levnadsstandarden ökar och förbättras. Men krav på ekonomisk tillväxt kräver även en motsvarande tillväxt av konsumtion. Ränta kräver mer omvandling av energi, ökad resursuttag ur naturen och ökad mängd avfall, vilket påverkar vår miljö. En fortgående och växande ekonomisk tillväxt är ohållbart i längden eftersom vi lever på en begränsad planet. Även om många av världens områden behöver tillväxt så blir det globalt sett farligt och dumt att prioritera det.

4.4 Ränta på ränta

Medan ränta skapar en ofrånkomlig tillväxt så får ”ränta på ränta”-effekten tillväxten att växa exponentiellt. Ränta på ränta fördubblar penningförmögenheterna med jämna mellanrum. Kennedy tar upp några sifferexempel för ränta på ränta: vid tre procents ränta fördubblas pengarna på 24 år, vid sex procent på tolv år. Även vid en procents ränta fördubblas pengarna inom en människas livstid, det tar 72 år. I naturens fysiska värld är det vanligen sjukdomar som växer på detta sätt. Exempelvis cancer följer ett exponentiellt tillväxtmönster. Av en cell blir två, av dessa 4, sedan 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512 och så vidare. Den ekonomiska nödvändigheten och den matematiska omöjligheten leder till en

motsägelse som, för att lösas, lett till otaliga kriser, krig och revolutioner. (Kennedy 1993, s. 20 - 24).

4.5 Skulder

”Kravet på tillväxt kräver pengar och de kan bara komma i omlopp genom lån. Vi skuldsätter oss således alltmer då tillväxten växer” (Hjort & Sandwall 2010, s. 11).

Det är inte direkt tydligt att samhället har en obetalbar skuld som hela tiden växer. Det är inte ett problem att baskapital skapas genom lån, och måste betalas tillbaka med ränta, för alla lån plus räntor inte måste betalas tillbaka i en stor klumpsumma, sant? Kanske, om allt spenderades om och om igen så att varje cent av räntan blir återvunnen till de som behöver den, annars finns det inte tillräckligt för alla att betala kapitalbasen plus ränta. 100 % av ränteinkomsterna plus kapitalbasen måste spenderas så att alla lånetagare kan tjäna dessa pengar gång på gång för att återbetala sina lån. Då kunde räntesystemet vara hållbart även om nya pengar hela tiden måste skapas. Lånegivare skulle generera vinst genom att investera eller köpa verkliga varor istället för att samla avkastning.

Medan mycket är spenderat som ränta till insättare, driftkostnader och dividender så blir en del av ränteintäkterna nya lån som kräver mer ränta och skapar ytterligare efterfrågan på pengar. Tänk det på följande sätt, skulle lån avta så skulle penningmängden minska oavbrutet, varje gång ett gammalt lån betalas tillbaka. Det finns ett inbyggt behov av att ständigt söka nya pengar (ny skuld). För samhället betyder växande skulder ofta sämre förhållanden. Kennedy kallar det den onda monetära cirkeln, när vi ökar på förmögenheten så växer också skulden (Kennedy 1993, s. 36).

Det blir en ultimata brist på skuldfritt kapital för lånetagare att tjäna. Det stora problemet är för långtidslån som bostadslån och statslån, när den totala räntan överskrider kapitalbasen. Om inte mycket extra pengar skapas för att betala räntan så får vi en väldigt hög proportion av konkurs, tvångsförsäljning och icke-fungerande ekonomier.

”Den som är satt i skuld är inte fri.” – Göran Persson, finansminister i Sverige (Eklund 2005, s. 433).

Företagare måste kompensera för mera ränta i samhället med högre priser eller mera försäljning, regeringen med höjda skatter och för konsumenter kan det betyda ett extra jobb, mera lån eller längre återbetalningstid.

Finansinspektionen har redan under längre tid varit orolig för att hushållen överskuldssätter sig och inte skyddar sig mot höga räntor. Utlåningen av bostadsfinansiering har ökat de senaste årtiondena och bostadspriserna har stigit på grund av en låg räntenivå. Hushållens skulder i förhållande till inkomster var ungefär 109 % år 2010. Förhållandet mellan storleken på bostadslånen och värdet på de finansierade bostäderna har blivit större de senaste åren. För bankerna är detta inget problem, eftersom de använder både bostadssäkerheter och andra säkerheter och på så vis kan kontrollera de förhöjda kreditriskerna. För kunderna är läget sämre, eftersom kunderna, i och med de förhöjda utlåningsgraderna, saknar buffert om bostadspriserna sjunker. (Finansinspektionen 2011, s. 18, 28).

”Skulder genom lån är bra och nödvändiga då de satsas på det vi är beroende av till exempel både privat och offentlig utbyggnad av infrastruktur, energiöverföring, vattenförsörjning och transporter... Låneskulder är däremot dåliga då de satsas på hasardspel, krig, lyxkonsumtion, finansiell spekulation och vadslagning om värdepappers upp- eller nedgång. Dessvärre används det mesta av allt finansiellt kapital i världen för dessa ändamål.” (Hjort 2011, s. 12- 13).

Det nuvarande penningssystemet skapar en evigt växande skuld som hela tiden flyttas längre in i framtiden.

4.6 Inflation

Det finns ingen universell överenskommen orsak till inflation. Eklund nämner flera orsaker till inflation – vi importerar inflation, flera företag kan höja priserna p.g.a. minskad konkurrens, centralbanken trycker upp nya pengar för att öka penningmängden, ökade personalkostnader, till och med förväntningar inställda på inflation framkallar inflation (Eklund 1999, kap 11).

Inflation gör att man för varje euro man äger kan köpa en mindre procent varor och produkter. Inflation är när allmänna prisnivån stiger utan att produkter ändrar kvalitet. Inflation bidrar till ekonomiska kriser och gör att ekonomin kollapsar allt oftare och med

värre konsekvenser. Att en växande mängd pengar används för spekulation och att pengar blivit en handelsvara, som köps och säljs på en privat marknad, ökar också risken för olika typer av bubblor och kriser.

Inflation orsakas som en kombination av flera faktorer. Kritiker menar att inflationen är konstant i systemet eftersom det finns ett evigt underskott av pengar, pågrund av FR-utlåning och kravet på ränta. Räntekritiker menar att räntan är en betydande faktor. Ränta tvingar bland annat företag att öka sitt egentliga behov av produktion för att möta aktuella investeringar och ränta skapar ett nödbehov av kapital i samhället. Margrit Kennedy menar att en väsentlig orsak till inflation skulle elimineras med en förnuftig penningpolitik från centralbanken och avskaffningen av ränta som cirkulationsgaranti. (Kennedy 1993, s. 35; Hjort 2011, s. 98).

Motsatsen till inflation är deflation, dvs. när allmänna prisnivån fortlöpande sjunker medan penningvärdet stiger, vilket enligt Finlands Bank är skadligare än inflation (Finlands Bank 2012). Deflation kan bli en följd av finanskriser och ekonomiska kriser. Till exempel när banker vägrar låna av varandra eller till företag och allmänheten pågrund av osäkerheten. Bankerna vågar inte riskera de likvida medel och tillgångar i värdepapper som de har. Det stoppar normala omsättningen och flödet av pengar och leder till nedgång i industriell verksamhet och folk slutar konsumera som de gjorde tidigare. Konsumenter sparar sina pengar och väntar på lägre priser. Affärer och företag tvingas skära ner utgifter för att täcka kostnader. Arbetslöshet går upp och skatteintäkter går ner. Detta hände bland annat under bankkrisen år 2008. (Hjort 2011, s. 35).

5 Fallstudie och analys

I detta kapitel presenteras en jämförelse av två olika lån. Undersökningen var meningen att visa vad den totala kostnaden blir och vad lånen kostar månadsvis. Fallstudiens syfte är att visa vad skillnaden blir för ett traditionellt lån med ränta jämfört med JAK:s lån utan ränta. I slutet presenteras resultat och slutsatser av fallstudien.

5.1 Metodbeskrivning

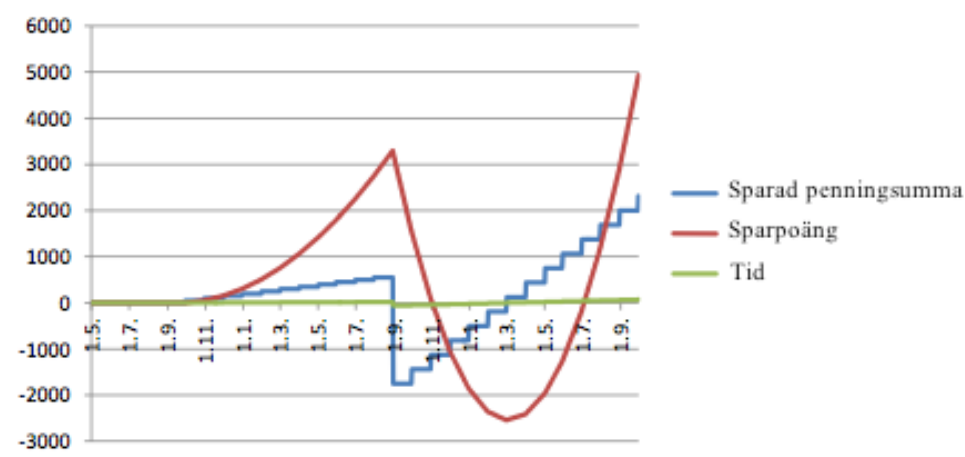
Genom detta arbete har jag använt en kvalitativ forskningsmetod, som betyder att *”tonvikten vid insamling och analys av data ofta ligger på ord än på kvantifiering”*

(Bryman & Bell 2005, s. 297). Som tillämpning till kvalitativa metoden valde jag att göra en fallstudie vars avsikt är att vara beskrivande (Backman 2008, s.55).

Under arbetet har information tagits från nämnda källor, internet och en intervju. Jag valde att endast intervjua en person, Antti Ahonen, på JAK Finland. Detta eftersom han är JAK:s ordförande. Min intervjumetod var ostrukturerad så den som intervjuades hade chans att styra hur intervjun artade sig. Innan intervju tillfället skrev jag ner frågor som jag ansåg vara relevanta. När jag var tillfredsställd med frågorna så testade jag dem på några personer som inte var insatta i ämnet. Detta för att försäkra mig om att den intervjuade förstod frågorna rätt och att det inte skulle uppstå missförstånd. Frågorna finns som bilaga 1 i arbetet. Under intervjun gick vi även igenom kostnaderna för ett räntefritt lån.

5.2 Fallstudie

För individer som söker information om JAK har jag valt att göra en jämförelse av ett räntefritt lån och ett traditionellt lån med ränta. Som jämförelse bank valdes Nordens ledande bankkoncern Nordea. I båda fallen handlar det om osäkrade lån som skall amorteras under 12 månader. Lånebeloppet är 2000 euro i båda fallen. För JAK lånet har en låneinsats på 120 euro överförts till reservfonden och ett förspar, som motsvarar ca en fjärdedel av lånesumman, har gjorts. Lånetagaren har försparat 550 euro under elva månader innan lånet togs. För Nordea lånet behövs inget förspar eller låneinsats.

Tabell 10 Här ser vi skillnaden mellan sparkapital och sparpoäng för JAK lånet (Bilaga 2).

Nordea lånet var ett så kallat Flexkredit med en öppningskostnad på 100 euro och check-in priser, vilket innebär att marginal räntan är något lägre än normalpris. På marginalräntan

räknas också referensräntan, tre månaders euribor vilket gav en ränta på 7,46 %. Check-in kunder har en del förmåner över normalkunder och är för unga mellan 18 – 28 år. Normal marginalränta är 7,50 % och med check-in är den 6,50 %.

	JAK lån	Nordea lån
Förspar	550	0
Låneinsats	120	0
Amortering/månad	166,67	200
Eftersparande/ månad	145,83	0
Första månaden	312,5	300
Sista månaden	312,5	119,95
Månadskostnad	312,5	200
Ränta	0	7,46%
Totalt eftersparande	1749,96	0
Totalt lånekostnad	2000,04	2219,95
Totalt	3750	2219,95

Tabell 11 Jämförelse mellan JAK-lån och Nordealån.

- Låneinsatsen är 6 % av lånesumman och används till att bygga upp JAK:s reservfond. Låneinsatsen och försparatet är insatser som utförs innan lånet och är därför inte medräknat i den totala lånekostnaden eller den totala summan.
- Eftersparandet räknas med i totala summan eftersom det är en kostnad som betalas genom lånetiden. Medlemmen kan ta ut eftersparandet tre månader efter att lånet är återbetalat.
- Första och sista månaden innehåller låneavgift för JAK och ränta för Nordea.
- Första månaden i Nordealånet har öppningskostnaden på 100 euro medräknat.
- Räntesatsen för check-in kunder med Euribor var 7,46 % när lånet togs. Euribor räntesatsen är ställd för tre månader och kan ändra med tiden.
- Räntebeloppet är stort i början men minskar allteftersom skulden minskar.

På rad 4 och 5 ser vi att både första och sista betalningen är större hos JAK.

5.3 Resultat och slutsats av fallstudie

Lånekostnaden på rad 10 i tabellen visar att JAK:s lån kostar mindre i jämförelse med lånet från Nordea, trots att JAK:s låntagare måste betala mer per månad eftersom medlemmen

är skyldig att efterspara. Lånekostanden kan räknas genom att ta amorteringen gånger lånetiden, tolv månader. Det som har sparats under lånetiden är kapital medlemmen får tillbaka efter att lånet är återbetalat. Återbetalningsraten för JAK lånet bestäms innan lånet och är lika genom hela lånetiden. Styrräntan kan ändra på traditionella lånets pris med tiden.

I JAK Finland betalas ingen ränta, men fasta avgifter betalas. Det finns paralleller mellan låneavgiften och traditionella bankers ränta. Både låneavgiften och räntan är lånekostnader som skall täcka administrationskostnader och kreditförluster. Men för en traditionell bank skall räntan också täcka vinst till ägare och ränta till inlånare. Den här räntan skapar effekten som Hjort och Sandwall kallar räntepump. En del av bankens vinst går till skatter. Resten av vinsten delas ut till ägarna eller stannar kvar i banken (Svensson 2009, s. 76).

Ränta används i traditionella banker som en kompensation för årlig inflation dvs. försämringen av penningvärdet. I JAK så drabbar inflationen sparandet och lånen lika mycket. Sparat kapital får mindre värde och lånen blir ”billigare” i och med att penningvärdet urholkas. JAK-lån påverkas dock inte av konjunktursvängningar likadant som traditionella lån eftersom de inte är kopplade till styrräntan.

Att ta lån hos JAK kräver lite mer långsiktigt tänkande. När ett lån tas är man tvungen att ha råd med amortering och efterspar och innan ett lån måste ett förspar på minst sex månader göras. Medan man i traditionella banker kan få lån direkt. För dem som har råd och vet sina framtidsplaner är dock JAK det bättre alternativet utgående från denna undersökning.

6 Slutsats

I detta kapitel redovisas vad jag kommit fram till under arbetet. Syftet med arbetet var att undersöka hur JAK Finlands räntefria spar- och lånesystem fungera och undersöka varför alternativ till det traditionella banksystemet förespråkas.

Förr i tiden var den totala summan av existerande pengar begränsad till den egentliga fysiska kvantiteten av det som användes som pengar. Till exempel för att nya guld eller silver mynt skulle kunna skapas måste mera guld eller silver hittas och bli uppgrävt från marken. Idag är pengar bokstavligen skapade som skuld. Nya pengar skapas varje gång ett

lån tas i banken. Banken kan i själva verket skapa så mycket pengar som samhället kan låna. Som ett resultat har den totala summan av framtida kapital endast en äkta begränsning – den totala nivån av skuld. Staten har satt sina begränsningar på penningsskapandet bland annat i form av reservkrav. Storleken på reservkravet skiljer från land till land och från tid till tid. I Finland behöver banker ungefär en tiondel av det utlåningsbara beloppet som reserv. Reservrelationen är inte längre tillämpat till förhållandet av nya insättningar, men blotta förhållandet av nya låneskulder och existerande penningsskuld på insättningar i banker. Penningmängden ökas genom lån utan att betrakta produktion av varor och tjänster.

Penningsystemet behövs men det nuvarande systemet riskerar att göra mera skada än nytta. Därför glädjer det mig att det finns föreningar som JAK Finland som står emot och försöker skapa en ändring. I JAK är det medlemmarna som är ägare. Alla medlemmarna har en röst och är inte på annat sätt finansiellt bundna till JAK förutom när de sparar pengar eller tar lån. I JAK betalas en låneavgift istället för ränta. Det som skiljer kostnaderna åt är att räntan skall täcka utöver administrativa kostnader också vinst till ägarna, ränta till inlånarna och en del av ränteintäkterna blir även nya lån. Till JAK skall även en 30 euros årlig medlemsavgift betalas vilket höjer lite på kostnaden. Att sparpoängen växer med tiden tror jag människor gillar, för de flesta vill nog känna att deras sparande ger något. Man kan se insättningarna som en solidaritetsgärning gentemot de andra medlemmarna.

JAK Finland är ännu en liten förening med under 40 medlemmar så deras tillgångar är ännu små. För tillfället ges endast lån under 4000 euro, vilket betyder att människor som har behov av större lån, som bostadslån, måste vända sig till en traditionell bank. Systemet som JAK Finland använder har visat sig vara framgångsrikt i Sverige. Det har visat att ett räntefritt system är möjligt att upprätthålla.

Ekonomi borde motverka klyftorna mellan fattiga och rika. Pengar är en av mänsklighetens fyndigaste uppfinning som underlättar utbytet av varor och tjänster och möjliggjort specialisering. Pengar borde underlätta livet i samhället, inte styra hur samhället utvecklas. Det är ändå bara ett bytesmedel. Förr i tiden representerade pengar värde men på grund av FR-metoden och kravet på ränta representerar pengar idag skuld. Genom åren har FR-systemet och dess nätverk av banker som är uppbackade av en centralbank blivit det dominanta penningssystemet i världen. Samtidigt som de fysiska

tillgångarna som stöder penningsskulden har minskat till knappt befintligt. Felet ligger i penningssystemets grundläggande karaktär, så att enbart mixtra med systemet kommer aldrig att lösa problemet.

Ju mera kriser växer desto viktigare blir det med goda lokala lösningar. Sunda lokala ekonomier är grunden för en sund globalisering. Penningssystemet borde diskuteras allmänt i media och förstås av många. Jag har valt att avsluta slutsatsen med fem frågor ur Paul Grignons dokumentär *Money as Debt*. Fråga dig själva och din regering:

- Varför väljer regeringen att låna pengar från privata banker mot ränta istället för att skapa all räntefri kapital den behöver själv?
- Varför skapa pengar som en skuld överhuvudtaget? Varför inte skapa pengar som cirkulerar permanent och som inte ständigt behöver återlånas mot ränta för att existera?
- Hur kan ett penningssystem som endast fungerar med ständigt accelererande tillväxt användas för att bygga en hållbar ekonomi?
- Vad är det med vårt nuvarande system som gör den fullständigt beroende av ständig tillväxt?
- Vad behöver ändras för att möjliggöra en hållbar ekonomi?

Jag rekommenderar för fortsatta studier att se på andra alternativ till nuvarande banksystemet. Skulle det vara möjligt för banker att vara icke-vinstdrivna tjänster för samhället? Fortsatta studier kunde också grundligare undersöka om det är möjligt att rent praktiskt genomföra ett räntefritt samhälle.

För mera information om JAK Finland besök deras hemsida, jak.fi.

Källförteckning

Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur Ab

Bryman, A. & Bell, E. (2005). *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. Malmö: Liber Ab

Bergendahl, G. & Browaldh, T. & Dennis, B. & Ekman, M. & Gardener, E. & Lindholm, P. & Llewellyn, D. (1989). *Bankernas roll på de finansiella marknaderna*. Göteborg: Graphic Systems AB

Eklund, K. (1999). *Vår ekonomi – En introduktion till samhällsekonomi*. 8 uppl. Värnamo: Bokförlaget Prisma

Eklund, K. (2005). *Vår ekonomi – En introduktion till samhällsekonomi*. 10 uppl. Värnamo: Fälth & Hässler

Finansinspektionen (2004 a). *Standard 4.4a Hantering av kreditrisker*.
http://www.finanssivalvonta.fi/se/publicerat/arkiv/fi_tillsynsmeddelanden/documents/4.4a.std1.pdf (hämtat: 23.2.2012)

Finansinspektionen (2004 b). *Standard 4.4b Hantering av operativa risker*.
http://www.finanssivalvonta.fi/se/Publicerat/Arkiv/FI_tillsynsmeddelanden/Documents/4.4b.std1.pdf (hämtat: 23.2.2012)

Finansinspektionen (2007). *Standard 4.3 a Kapitalbas och kapitalkrav*.
http://www.finanssivalvonta.fi/se/Regelverk/Foreskriftssamling/Finanssektorn/4_Kapitaltackning_och_riskhantering/Documents/4.3a.std1.pdf (hämtat: 16.12.2011)

Finansinspektionen (2008). *Standard 4.4c Hantering av marknadsrisker*.
http://www.finanssivalvonta.fi/se/regelverk/foreskriftssamling/finanssektorn/4_kapitaltackning_och_riskhantering/documents/4.4c.std1.pdf (hämtat: 23.2.2012)

Finansinspektionen (2011). *Verksamhetsberättelse 2010*.
http://www.finanssivalvonta.fi/se/Publicerat/Berattelser/Documents/FI_Verksamhetsberattelse_2010.pdf (hämtat: 20.11.2011)

Finlands Bank (2012)
<http://www.suomenpankki.fi/sv/rahaolitiikka/hintavakaas/Pages/default.aspx> (hämtat: 12.1.2012)

Gonczy A.M. (1994). *Modern Money Mechanics*. U.S.A.: Federal Reserve Bank of Chicago
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Modern_Money_Mechanics.pdf (hämtat: 12.12.2011)

Hautala H. (2003). *Suomen Talouselämän rakenne ja kehitys*. Vantaa: Dark Oy

Hjort, G. (2011). *Banker pengar*. Malmö: Holmbergs tryckeri

Hjort, G & Sandwall, J. (2010). *Pengar ett miljö- och demokratiproblem*. 3 uppl. Malmö: Holmbergs AB

JAK Finland (2012)

http://www.jakfinland.fi/mediawiki/phase3/index.php/Korottomasta_pankkitoiminnasta (hämtat: 15.1.2012)

<http://www.jakfinland.fi/mediawiki/phase3/index.php/Säännöt> (hämtat: 15.1.2012)

<http://www.jakfinland.fi/mediawiki/phase3/index.php/Kulutaulukon> (hämtat: 15.1.2012)

Kettunen, K. (2011). *Suomeen perusteilla korotonta lainaa tarjoava pankki*. Yle Uutiset. http://yle.fi/uutiset/talous_ja_politiikka/2011/05/suomeen_perusteilla_korotonta_lainaa_tarjoava_pankki_2626493.html (hämtat: 26.12.2011).

Kennedy, M. (1993). *Pengar utan ränta och inflation*. Danmark: Bokförlaget Korpen

Svensson, A. (2009). *JAK Boken om räntefri ekonomi och ekonomisk frigörelse*. 2 uppl. Skinnskatteberg: AHL Originahl

Money as debt. <http://www.moneyasdebt.net/> (hämtat: 15.2.2012)

Finlands författningssamling

Aktiebolagslag 21.7.2006/624 www.finlex.fi (hämtat: 2.1.2012)

Kreditinstitutslag 9.2.2007/121. www.finlex.fi (hämtat: 2.1.2012)

Lag om andelslag 28.12.2001/1488 www.finlex.fi (hämtat: 2.1.2012)

Intervju med Antti Ahonen, ordförande för JAK Finland 27.2.2012

Bilaga 1

Frågor till Antti Ahonen, JAK Finland

Har du tidigare arbetat i bank- finanssektorn?

Var du tidigare intresserad av miljö frågor eller etiska frågor?

Vilken sida anser du vara viktigast: Bank – ideella sidan, eller båda på samma nivå?

Vad representerar JAK för dig?

Vad är JAK Finlands vision?

Varför skapades JAK Finland?

Hur ser er förening ut? Beslutande organ?

Vilka kostnader skall låneavgiften täcka?

Hur fungerar för och efterspartet?

Vad är verksamhetens intäkter samt kostnader?

Hur ser ni på ränta? Varför en räntefri bankverksamhet?

Hur påverkar räntan samhället?

Är JAK helt räntefri?

Hur skiljer ni mellan ränta och låneavgift?

Hur förvarar ni medlemmarnas pengar?

Hur mycket kan en medlem låna efter att ha sparat i 6 mån? Varför spara 6 mån?

Hur stora lån kan medlemmar beviljas?

Vad för typ av säkerhet kräver ni för att ge ett lån?

Vad betalar en kund tillbaka för lånet?

Använder ni dröjsmålsränta eller något liknande?

Hur fungerar utbetalningen av eftersparandet?

Hur bestäms värdet av sparpoängen?

Vad är skillnaden på månadsavgiften om man försparat?

Bilaga 2

Lån räkning för JAK Finlands lån.

1.5.2012	0	0
31.5.2012	0	0
30.6.2012	0	0
30.7.2012	0	0
29.8.2012	0	0
28.9.2012	50	50
28.10.2012	50	100
27.11.2012	50	150
27.12.2012	50	200
26.1.2013	50	250
25.2.2013	50	300
27.3.2013	50	350
26.4.2013	50	400
26.5.2013	50	450
25.6.2013	50	500
25.7.2013	50	550

22.12.2011
22.6.2011

